

ملاک های زندگی اسلامی از منظر قرآن و روایات

(سبک زندگی قرآنی ۲)

سید محمد رضا علاءالدین^۱

چکیده

در بخش اول این پژوهش که در مجله شماره ۴۵ کوثر منتشر شد به طرح زندگی مُتدینانه اسلامی پرداخته ایم. و صداقت در قرآن و کلام معصومین و آثار و برکات آن در صحنه زندگی فردی و اجتماعی و مراتب صداقت و راهکارهای توسعه صداقت در رفتار و گفتار و بررسی ماهیت دروغ به عنوان رذیله ائی که ضد فضیلت (صداقت) است را ارائه کرده ایم. در این شماره دومین ملاک زندگی متدینانه اسلامی که حکایت گر سبک زندگی قرآنی است را ارائه نموده ایم. دومین ملاک مهم در سبک زندگی اسلامی که قرآن به طرح آن می پردازد (فضیلت امانت داری) است. در این مقاله به تعریف امانت داری و ذکر آیات و روایات امانت داری و اقسام امانت داری و آثار و فوائد آن و راه تحصیل و تثبیت این صفت حمیده و بررسی ماهیت خیانت به عنوان رذیله ائی که ضد فضیلت امانت داری است پرداخته ایم.

کلید واژه

سبک زندگی، فضیلت امانت داری، آثار و برکات

مقدمه

آراسته شدن به مکارم اخلاقی باعث رشد و توسعه اخلاقی خانواده و جامعه می گردد. احیاء و تثبیت فضیلت های اخلاقی در جامعه الگو گرفته از قرآن و اهل بیت عصمت و طهارت آنها را به سوی کامل شدن و ورود به حیات طیبه قرآنی هدایت می کند. سبک زندگی در قرآن کریم دارای برنامه ی مشخص است که یکی از اصلی ترین آن برنامه ها تهذیب و تزکیه ردائل اخلاقی و تخلق به مکارم و فضائل اخلاقی است. قرآن کریم علاوه بر ارائه برنامه، دست یابی به الگوهای ناب را برای مخاطبان خود فراهم ساخته و با ذکر آثار و برکات مکرمت های اخلاقی زمینه ی تثبیت آنها را در صحنه زندگی فردی و، خانوادگی و اجتماعی محقق نموده است. امانت داری در کنار مکارمی همچون صداقت، انفاق، جبران نیکی ها و قدر شناسی و روحیه سپاسگزاری و صله رحم و میهمان نوازی و رعایت حق و حرمت والدین، خانواده، همسایه، دوستان به عنوان ملاک دین داری و مسلمانی شناخته شده است و پردازش به این مکرمت در واقع باز تبیین ملاک های مطرح در سبک زندگی متدینانه قرآنی است.

معنا و مفهوم امانت داری

ودیعه در لغت به معنای سپرده و امانت می باشد. در اصطلاح حقوقی نیز ودیعه عقدی است که به موجب آن، یک نفر مال خود را به دیگری می سپارد تا وی آن را مجاناً نگاه دارد. ودیعه گذار را مودع و ودیعه گیر را مستودع یا امین می گویند. ودیعه، عقد است لذا نیاز به ایجاب و قبول دارد. «در ودیعه قبول امین لازم است اگر چه به فعل باشد» (مفاد ماده ۶۰۸ قانون مدنی) امانت از «امن» بمعنای ایمنی و اطمینان و امانت را هم امانت گویند چون شخص امانت گذار از خیانت آن کسی که امانت پیش اوست مطمئن و ایمن است. [قاموس قرآن، واژه امن ادر بیان عرف و اندیشمندان اسلامی امانت هر چه باشد به معنای چیزی است که نزد غیر به ودیعه بسپارند تا آن را برای سپارنده حفظ کند و سپس به وی برگرداند] (المیزان، ج ۱۶، ص ۳۷۰)

از جمله فضایل اخلاقی انسان که دارای ارزش و اهمیت فوق العاده ای است، امانت و امانت داری است. امانت، دارای معانی مختلفی است؛ پاس داری، حفاظت، امنیت، امان، مواظبت، مراقبت، رازداری، نگه داری، آسایش و آرامش روح و جان از جمله معانی امانت است و مفاهیمی چون: خیانت، دزدی و چپاول، بی وفایی، ایجاد رعب و وحشت، نیرنگ، جاسوسی، نفاق، بهتان،

کتمان حقیقت و بی مبالاتی در نگه داری اسرار، متضاد آن می باشد. امانت به عنوان یکی از صفات اخلاقی و ملکوتی، دارای واژه های زیبا و مقدسی است. وجود این واژه ها نشان دهنده قداست و شایستگی خارق العاده ای می باشد که در متن امانت نهفته است. این خصلت معنوی و روحانی، در روح و روان انسان های پاک سیرت وجود دارد و همواره در گفتار، رفتار، کردار و اعمال آنان نمایان است.

در قرآن مجید امانت به صورت مفرد یا جمع بارها تکرار شده است. در آیات قرآن کریم درباره شش نفر از پیامبران بزرگ الهی یعنی حضرت نوح و هود و صالح و لوط و شعیب [شعراء، آیات ۱۰۷ تا ۱۷۸] و موسی (علیهم السلام) [دخان، آیه ۱۸] جمله « **إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ** » دیده می شود که نشان واضحی از اهمیت این فضیلت اخلاقی است که در کنار امر رسالت قرار گرفته، و بدون آن هرگز اعتماد امت ها به رسولان جلب نمی شد.

امانتداری در واقع از قوانین بین المللی اسلام می باشد و انسان مؤمن در برابر همه انسان ها (اعم از مؤمن و غیرمؤمن) موظف است که در امانت خیانت نکند، و این مطلب از روایات فراوانی استفاده می گردد؛ چنان چه امام محمدباقر (علیه السلام) می فرماید: سه چیز است که خدای متعال در آن ها برای کسی رخصتی قرار نداده (یعنی در مورد مؤمن و غیر مؤمن حکم آن ها فرق نمی کند):

- ۱ - برگرداندن امانت به انسان، نیک باشد یا فاجر . ۲ - وفای به پیمان برای نیکوکار یا فاجر .
- ۳ - نیکی کردن به پدر و مادر، نیک باشند یا بدسرشت . و در حدیث دیگری امام صادق (علیه السلام) فرمود: تقوا پیشه کنید و بر شما باد امانتداری، پس اگر قاتل امیرالمؤمنین (علیه السلام) امانتی را به من بسپارد، هرآینه آن را به او باز می گردانم.

زیبائیهای امانت داری

امانت داری حالتی است در انسان که موجب تعهد و پای بندی به امانت ها و میثاق ها و مسئولیت های دینی و حقوقی و قراردادهای قانونی و اجتماعی بین او و خدا و اولیاء الهی و مردم می گردد . امانت داری فضیلتی است که دارنده خود را از تجاوز و خیانت به حقوق دیگران باز داشته و موجبات حفظ و مراقبت و اداء صحیح حقوق را فراهم می آورد . امانت داری از مهمترین و عالی ترین صفات و خلقیات الهی است که صورت نازله آن را خداوند به انسان عرضه داشته است . در دعای جوشن کبیر

فراز ۷۸ آمده است (یا امین یا مبین، ای امانت دار آشکار کننده) و در فراز های دیگر دعا اشاره ای به خصوصیات امانت داری خداوند شده (یا عماد من لا عماد له) ۲۸ و (یا امان لا امان له) ۳۱ (یا من هو فی عهده و فیّ ۳۶) یا من احصی کل شیء عدداً ۸۵ همه انبیاء و اولیاء الهی دارای این صفت عالی بوده اند و در مطالعه زندگی انبیاء این خصوصیت اخلاقی نمودار بوده است از جمله در زندگی سید الانبیاء حضرت رسول اکرم (ص) که قبل از بعثت و بعد از بعثت به محمد امین معروف بوده اند. در قرآن انسان به عنوان بزرگترین امانت دار معرفی شده است. «**انا عرضنا الامانه علی السموات و الارض و.... و حملها الانسان**»، (احزاب/ ۷۲) (تفسیر نور الثقلین، ذیل تفسیر سوره احزاب) در قرآن کریم و روایات، نعمت های الهی به انسان همچون عقل، اراده، فطرت، هدایت پیامبران و ... امانت الهی قلمداد شده و مرتکبین خیانت به این امانت ها از جمله بزرگترین ظالمین محسوب شده اند. در حدیث آمده است هنگامی که وقت نماز فرا می رسید لرزه بر اندام حضرت علی (ع) می افتاد و حضرت می فرمود وقت نماز است و نماز همان امانت الهی است که کوهها در آسمانها از تحمل آن سرباز زدند و در زیارت جامعه کبیره خطاب به اهل بیت (ع) آمده است: (و انتم الامانه المحفوظه) شما آن امانت حفظ شده هستید). و در روایت آمده که به زیادی نماز و روزه افراد برای قضاوت خوبی و بدی آنان اعتماد نکنید بلکه امانت داری و راستگویی آنان را ملاک قرار دهید (ری شهری، میزان الحکمه، ج ۱۴۹۰) یکی از اصحاب امام صادق (ع) به حضرت عرض کرد برای ما دعائی کنید حضرت فرمودند: (**اللهم ارزقنا صدق الحدیث و اداء الامانه و المحافظه علی الصلوات...**، خداوند راستی در گفتار و ادای امانت و محافظت بر نمازها را روزی ما فرما) (کافی، ج ۵، ص ۵۸۰)

امانت داری در قرآن کریم

قرآن کریم از زبان انبیای الهی می فرماید: «**انی لکم رسول امین**» همانا من بر شما فرستاده امانتداری می باشم. برای روشن تر شدن موضوع، ابتدا به تعریف واژه امانتداری می پردازیم. معنای امانتداری آن است که شخصی به دیگری چیزی را به منظور حفظ و نگهداری بسپارد و او قبول کند، در این صورت، شخص امانتدار موظف است بدون کوچکترین دخل و تصرفی، مورد امانت را به صاحبش بازگرداند و فرق امانت (یا ودیعه) با عاریه در این است که در شیء مورد امانت، امانتدار حق تصرف ندارد، ولی در عاریه چنین نیست؛ برای استفاده عاریه کننده می باشد، نظیر این که شخصی

کتابی را از دیگری برای مطالعه کردن بگیرد و پس از مطالعه به او باز گرداند. خداوند در قرآن کریم میفرماید: «وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ.» (مومنون، آیه ۸) در این آیه به صفات برجسته مؤمنان راستین یعنی حفظ امانت و پای بندی به عهد و پیمان اشاره شده است. قابل توجه این است که «امانات» در اینجا به صورت جمع ذکر شده که اشاره به انواع و اقسام امانت است و بسیاری از مفسران قائل هستند که امانت در این آیه، تنها شامل امانتهای مالی نیست بلکه شامل امانات معنوی مانند قرآن و آیین خدا و عبادات، وظائف شرعی و همچنین شامل نعمتهای مختلفی که خداوند به انسان داده است می شود، (المیزان، ج ۱۵، ص ۸) و از اینجا روشن می شود که مؤمنان واقعی و انسانهای شایسته کسانی هستند که تمام این امانتها را مراعات کنند و مراقب حفظ همه آنها باشند.

با توجه به آیات شریفه ی ذیل می توان امانت داری را به دو دسته تقسیم کرد:

۱ - **امانت های مادی:** که آیه ۲۸۳ سوره بقره به این نوع امانت اشاره دارد: «**فان امن بعضکم بعضا فلیؤد الذی اؤتمن امانته**» ; اگر برخی، برخی را امین دانند و به امانتی بسپارند، بایستی امانت دارنده امانت را به صاحبش برگرداند .

۲ - امانت های معنوی که این خود به دو دسته تقسیم می گردد:

الف) امانت رسالت که آیه ۱۰۷ سوره شعراء به این نوع امانت اشاره می فرماید: «**انی لکم رسول امین**» (ب) امانت ولایت: که آیه ۷۲ سوره احزاب به این نوع از امانات دلالت دارد و بعضی از مفسرین، امانت را در این آیه شریفه به ولایت الهی معنا کرده اند . یعنی کسانی که به این ولایت برسند، خدای متعال تدبیر امور آن ها را به دست می گیرد و بعضی دیگر با توجه به روایات، به ولایت اهل بیت (علیه السلام) و دوستی خاندان رسالت و عرفان مقام مقدس آن ها، معنا کرده اند در حدود ده آیه در قرآن به موضوع امانت داری و امین بودن پرداخته شده است . از جمله این آیات عبارتند از :

* (نساء / ۵۸، خداوند به شما فرمان می دهد که امانت ها را به صاحبانشان بدهید).

* (مومنون / ۸، مومنان کسانی هستند که امانت ها و عهد خود را رعایت می کنند).

* (بقره / ۲۸۳، پس اگر به یکدیگر اطمینان کامل داشتید باید کسی که امین شمرده شده امانتش را پس دهد).

امانت داری در روایات حضرات معصومین (علیهم السلام)

رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) فرموده اند: **إِنْ أَحَبَبْتُمْ أَنْ يُحِبَّكُمْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ فَأَدُّوا إِذَا أَتَمَنْتُمْ وَاصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ وَأَحْسِنُوا جِوَارَ مَنْ جَاوَرَكُمْ؛**

اگر می خواهید که خدا و پیغمبر شما را دوست بدارند وقتی امانتی به شما سپردند رد کنید و چون سخن گویند راست گویند و با همسایگان خود به نیکی رفتار نمایید. انهج الفصاحه/ح ۵۵۴

امام صادق (ع) فرموده اند: **«إِنَّهُ قَالَ لِبَعْضِ شِيعَتِهِ - عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ وَالْإِجْتِهَادِ، وَصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ وَالتَّمَسُّكِ بِمَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ، فَإِنَّمَا يَغْتَبِطُ أَحَدُكُمْ إِذَا انْتَهَتْ نَفْسُهُ إِلَى هَاهُنَا، وَأَوْمَى بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ»** امام صادق علیه السلام به بعضی از شیعیان خود فرمودند: بر شما لازم است پرهیزکاری و تلاش و راستگویی و امانت داری و چنگ زدن به مذهب خود، زیرا هر یک از شما به هنگام جان دادن، غبطه او را خواهند خورد. (دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۶۶)

امام صادق علیه السلام: **«الْمَكَارِمُ عَشْرٌ، فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ فِيكَ فَلْتَكُنْ...: صِدْقُ الْبَسِ، وَصِدْقُ اللِّسَانِ، وَأَدَاءُ الْأَمَانَةِ، وَصَلَةُ الرَّحِمِ، وَإِقْرَاءُ الضَّيْفِ، وَإِطْعَامُ السَّائِلِ، وَالْمُكَافَأَةُ عَلَى الصَّنَائِعِ، وَالتَّذَمُّ لِلْجَارِ، وَالتَّذَمُّ لِلصَّاحِبِ، وَرَأْسُهُنَّ الْحَيَاءُ؛»** مکارم ده تاست: اگر می توانی آنها را داشته باش ...: استقامت در سختی ها، راستگویی، امانتداری، صلہ رحم، میهمان نوازی، اطعام نیازمند، جبران کردن نیکی ها، رعایت حق و حرمت همسایه، مراعات حق و حرمت رفیق و در رأس همه، حیا. (غررالحکم، ج ۶، ص ۴۴۱، ح ۱۰۹۲۶)

امام علی علیه السلام: **«أَرْبَعٌ مَنْ أُعْطِيَهُنَّ فَقَدْ أُعْطِيَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ صِدْقُ حَدِيثٍ وَأَدَاءُ أَمَانَةٍ وَعِفَّةٌ بَطْنٍ وَحَسَنُ خُلُقٍ؛»** چهار چیز است که به هر کس داده شود خیر دنیا و آخرت به او داده شده است: راستگویی، اداء امانت، حلال خوری و خوش اخلاقی (غررالحکم، ج ۲، ص ۱۵۱، ح ۲۱۴۲)

امام صادق علیه السلام: **«لَا تَغْتَرَّوْا بِصَلَاتِهِمْ وَلَا بِصِيَامِهِمْ، فَإِنَّ الرَّجُلَ رُبَّمَا لَهَجَ بِالصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ حَتَّى لَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْحَشَ، وَلَكِنْ اخْتَبِرُوهُمْ عِنْدَ صِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ؛»** فریب نماز و روزه مردم را نخورید، زیرا آدمی گاه چنان به نماز و روزه خو می کند که اگر آنها را ترک گوید، احساس ترس می کند، بلکه آنها را به راستگویی و امانتداری بیازمایید. (کافی، ج ۲، ص ۱۰۴)

رسول اکرم صلی الله علیه و آله: **«إِذَا رَأَيْتَ مِنْ أَحْيِكَ ثَلَاثَ خِصَالٍ فَارْجُهُ: الْخِيَاءُ وَالْمَانَةُ وَالصِّدْقُ»** هر گاه در برادر (دینی) خود سه صفت دیدی به او امیدوار باش: حیا، امانتداری و راستگویی.

(نهج الفصاحه، ح ۲۰۵)

رسول اکرم صلی الله علیه و آله : «أَقْرَبُكُمْ عَدَا مَنِّي فِي الْمَوْقِفِ أَصْدَقُكُمْ لِلْحَدِيثِ وَأَدَاكُمْ لِلْأَمَانَةِ وَأَوْفَاكُمْ بِالْعَهْدِ وَأَحْسَنُكُمْ خُلُقًا وَأَقْرَبُكُمْ مِنَ النَّاسِ؛» نزدیک ترین شما به من در قیامت، راستگوترین، امانتداترین، وفادارترین به عهد، خوش اخلاق ترین و نزدیک ترین شما به مردم است.

(بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۹۴، ح ۱۲)

رسول اکرم صلی الله علیه و آله : «ثَلَاثٌ لَيْسَ لِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ فِيهِنَّ رُخْصَةٌ: بَرُّ الْوَالِدَيْنِ مُسْلِمًا كَانَ أَوْ كَافِرًا وَ الْوَفَاءُ بِالْعَهْدِ لِمُسْلِمٍ أَوْ كَافِرًا وَأَدَاءُ الْأَمَانَةِ إِلَى مُسْلِمٍ كَانَ أَوْ كَافِرًا؛» سه چیز است که ترک آن برای هیچ کس جایز نیست: نیکی به پدر و مادر مسلمان باشند یا کافر، وفای به عهد با مسلمان یا کافر و ادای امانت به مسلمان یا کافر. جامع الصغیر، (ج ۲، ص ۷۱۶، ح ۳۴۶۹)

امام صادق علیه السلام : «إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ لَمْ يَبْعَثْ نَبِيًّا إِلَّا بِصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْمَانَةِ إِلَى الْبَرِّ وَالْفَاجِرِ؛» خدای عزوجل هیچ پیامبری را نفرستاد، مگر با راستگویی، و برگرداندن امانت به نیکوکار و یا بدکار (کافی، ج ۲، ص ۱۰۴، ح ۱)

امام صادق علیه السلام : «لَا تَغْتَرُوا بِصَلَاتِهِمْ وَلَا بِصِيَامِهِمْ، فَإِنَّ الرَّجُلَ رَبَّمَا لَهَجَ بِالصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ حَتَّى لَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْحَشَ ، وَلَكِنْ اخْتَبَرُوهُمْ عِنْدَ صِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ؛»

فریب نماز و روزه مردم را نخورید، زیرا آدمی گاه چنان به نماز و روزه خو می کند که اگر آنها را ترک گوید، احساس ترس می کند، بلکه آنها را به راستگویی و امانتداری بیازمایید. (کافی، ج ۲، ص ۱۰۴، رسول اکرم صلی الله علیه و آله : «إِذَا رَأَيْتَ مِنْ أَحْيِكَ ثَلَاثَ خِصَالٍ فَارْجُهُ: الْحَيَاءُ وَالْمَانَةُ وَالصِّدْقُ؛» هر گاه در برادر (دینی) خود سه صفت دیدی به او امیدوار باش: حیا، امانتداری و راستگویی. (نهج الفصاحه، ح ۲۰۵)

امام موسی کاظم علیه السلام : «أَدَاءُ الْأَمَانَةِ وَالصِّدْقُ يَجْلِبَانِ الرِّزْقَ، وَالْخِيَانَةُ وَالْكَذِبُ يَجْلِبَانِ الْفَقْرَ وَ النَّفَاقَ؛» ادای امانت و راستگویی روزی را زیاد می کند و خیانت و دروغگویی باعث فقر و نفاق می شود (بحار الأنوار، ج ۷۸، ص ۳۲۷)

امام علی علیه السلام : «لَيْسَ لِكَذُوبٍ أَمَانَةٌ، وَ لَا لِفُجُورٍ صِيَانَةٌ؛» دروغگو امانتدار نیست و بدکار، نگهدارنده اسرار. (غررالحکم، ج ۵، ص ۸۵، ح ۷۵۰۶)

رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) : «ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهَوَ مُنَافِقٌ وَ إِن صَامَ وَ صَلَّى وَ حَجَّ وَ اعْتَمَرَ

وَقَالَ «إِنِّي مُسْلِمٌ» مَنْ إِذَا حَدَّثَ كَذِبًا وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا ائْتَمَنَ خَانَ؛ سه چیز است که در هر کس باشد منافق است اگر چه روزه دارد و نماز بخواند و حج و عمره کند و بگوید من مسلمانم، کسی که هنگام سخن گفتن دروغ بگوید و وقتی که وعده دهد تخلف نماید و چون امانت بگیرد، خیانت نماید. (نهج الفصاحه، ح ۱۲۸۰)

ابن شهر آشوب: «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَبْلَ الْمَبْعُوثِ مَوْصُوفًا بِعِشْرِينَ خَصَلَةً مِنْ خِصَالِ الْأَنْبِيَاءِ لَوْ أَنْفَرَدَ وَاحِدًا بِأَحَدِهَا لَدَلَّ عَلَى جَلَالِهِ فَكَيْفَ مَنِ اجْتَمَعَتْ فِيهِ؟! كَانَتْ نَبِيًّا آمِينًا، صَادِقًا، حَادِقًا، أَصِيلًا، نَبِيًّا، مَكِينًا، فَصِيحًا، عَاقِلًا، فَاضِلًا، عَابِدًا، زَاهِدًا، سَخِيًّا، كَمِيًّا، قَانِعًا، مُتَوَاضِعًا، حَلِيمًا، رَحِيمًا، غَيُورًا، صَبُورًا، مُوَافِقًا، مُرَافِقًا، لَمِيخَالِطٍ مُنَجِّمًا وَ لَا كَاهِنًا وَ لَا عِيَافًا؛»

رسول اکرم صلی الله علیه و آله پیش از مبعوث شدن، بیست خصلت از خصلت‌های پیامبران را دارا بودند، که اگر کسی یکی از آنها را داشته باشد، دلیل عظمت اوست؛ چه رسد به کسی که همه آنها را دارا باشد، آن حضرت پیامبری امین، راستگو، ماهر، اصیل، شریف، استوار، سخنور، عاقل، با فضیلت، عابد، زاهد، سخاوتمند، دلیر و با شهامت، قانع، متواضع، بردبار، مهربان، غیرتمند، صبور، سازگار، و نرم‌خو بودند و با هیچ منجم (قائل به تأثیر ستارگان)، غیب‌گو و پیش‌گویی هم‌نشین نبودند. المناقب لابن شهر آشوب، (ج ۱، ص ۱۲۳)

رسول خدا (صلی الله علیه و آله): «آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذِبًا وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا ائْتَمَنَ خَانَ؛» نشان منافق سه چیز است: ۱ - سخن به دروغ بگوید. ۲ - از وعده تخلف کند. ۳ - در امانت خیانت نماید. صحیح مسلم، کتاب الایمان، ح ۸۹

گستره امانت و امانت داری

امانت داری دارای سه پایه است :

الف) خود داری از تجاوز به حقوق دیگران ب، پرداخت حقوق واجب دیگران (ج) اهتمام و جدیت در حفظ و نگهداری سپرده ها

میدان امانت داری میدان وسیعی است و شامل همه ی عرصه های فردی، خانوادگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، نظامی و فرهنگی می شود. در روایات آمده است که به فرد خسته، شرابخوار فردی که آزمایش نشده، بی نظم و مسامحه کار و خائن امانت نسپاریم. در تفاسیر قرآنی و متون

روائی حوزه های متعدد و متنوعی را برای امانت داری بیان داشته اند از جمله (امانت داری مالی امانتداری ناموسی و امانت داری آبرویی، امانت داری نسبت به نعمت ها و داده های خدا و امانت داری نسبت به تعهدات به پیامبر، خانواده و جامعه، امانت شرعی آن است که انسان از طرف خدا امین بر مال و جان فرد گردد .

راههای تحصیل فضیلت امانت داری

برای کسب این مکرمات اخلاقی بایستی از دو طریق علمی و عملی تلاش نمود . راه علمی کسب فضیلت امانت داری و تثبیت آن دقت و تفکر در اهمیت امانت و مطالعه احوال انبیاء و اولیاء و افراد امین می باشد .

و راه عملی تحقق مکرمات امانت داری توجه به امور ذیل است :

۱) عدم سهل انگاری در تعهدات (۲) وفای به عهد (۳) همنشینی با افراد امین و امانت دار (۴) احترام و عمل به تعهدات و قول های کوچک (۵) تقویت بنیه اعتقادی به خصوص موضوع معاد باوری و روز حساب .

نمونه هایی از امانات

۱) **اعضاء و جوارح:** زبان به عنوان یکی از امانات الهی وظیفه دارد سخنان حق را بگوید و از گفتن سخنان لغو و بیهوده خودداری کند.

یکی دیگر از امانات انسان، گوش است که باید از آن در راه شنیدن سخنان حق و غیر حرام استفاده کرد و از شنیدن سخنان باطل و ناروا دوری گزید. چشم نیز باید از دیدن منظره های گناه آلود و فسادانگیز که تیری از تیرهای شیطان است، فرو بندد و در عوض مناظر و آیات عبرت انگیز را نظاره کند. دست و پا، دو امانت دیگر الهی هستند که در اختیار انسان قرار گرفته است که از هر کدام باید در کارهای خیر و عام المنفعه بهره جست و از رفتن به مجالس فساد و عیاشی دست داشتن در کارهای غیر اخلاقی و شرعی خودداری کرد.

امام خمینی (ره) در این باره می فرماید: (و باید دانست که حق تبارک و تعالی تمام قوا و اعضای ظاهریه و باطنیه را به ما مرحمت فرموده و بسط نعمت و رحمت در مملکت ظاهر

و باطن ما فرموده و در تحت قدرت ما تمام آن ها پاک و پاکیزه و طاهر از قذارات صوریه و معنویه بودند، و آن چه از عالم غیب برای ما نازل فرموده تمام آن ها مطهر از آلایش بوده اند؛ پس اگر ما در وقت ملاقات آن ذات مقدس، آن امانات را بدون آلایشی به عالم طبیعت و قذارات ملک دنیا به او رد کردیم، امین در امانات بوده ایم والا خیانت کار بوده ایم؛ از اسلام حقیقی خارج و از ملت رسول اکرم (ص) بیرون هستیم. (امام خمینی، چهل حدیث، ص ۴۷۹)

۲) علم دین و دانش به احکام الهی: دانش، امانتی است در دست دانشمندان و علما که باید از آن به نحو احسن و نیکو استفاده کنند و در جهت رشد و نمو آن در راه خیر و صلاح جامعه و رضای پروردگار کوشا باشند، تا به خوبی از عهده این امانت الهی برآیند.

۳) راز مردم: رازهای مردم نیز امانت اند و هیچ فردی حق ندارد بدون مصلحت خاص، اسرار دیگران را به هر طریقی فاش نماید.

۴) اسلام: اسلام نیز یکی از امانات الهی است که خداوند به وسیله رسول اکرم (ص) بر بشر عرضه کرده است و همه انسان ها ملزم به رعایت و حفظ این امانت الهی هستند. پیامبران (ص)، ائمه معصومین (ع)، علم، فضل، شهیدان و... پاسبانان و حافظان این مکتب بزرگ بشری بوده اند و انسان ها را نیز به حفظ این امانت الهی توصیه و سفارش کرده اند. امام خمینی در این خصوص می فرماید: (اسلام نه از من است و نه از شما، اسلام از خدا است و همه ما مکلفیم با تمام قدرت آن را حفظ کنیم) (مجمعه البیضاء، ج ۳، ص ۳۲۷)

۵) فریضه های الهی: وظایف الهی مانند نماز، روزه، حج و... امانت های خداوند هستند که انسان ها باید در انجام صحیح و شایسته آن فرایض کوشا باشند تا از عهده انجام این امانت های الهی به خوبی برآیند.

۶) پست ها و مقام ها: افرادی که دارای مناصبی در دستگاه حکومتی هستند، ضامن امانت هایی اند که بر عهده آنان نهاده شده است. پس باید چنین افرادی از پست و مقام خود در جهت رضایت عامه مردم استفاده کنند و از مال اندوزی و شخصیت گرایی نامطلوب و رشوه خواری دوری کنند. حضرت علی (ع) در نامه ای به یکی از فرماندارانش که ظاهرا از مقام خود سوءاستفاده کرده بود، نوشت: (فقد بلغنی عنک امر، ان کنت فعلته فقد اسخطت ربک و عصیت امامک و اخزیت امانتک؛ از تو به من خبری رسیده است؛ اگر چنان کرده باشی، پروردگار خود را به خشم

آورده، و امام خود را نافرمانی کرده، و امانت خود را از دست داده باشی.) (نهج البلاغه، شهیدی، نامه ۴)
۷) مال سپرده شده: منظور از مال سپرده شده، اموال و دارایی‌ها و اعیانا اشیایی است که به انسان امانت داده می‌شوند و او باید از این امانت‌ها به نحو احسن نگه‌داری کند. به چند نمونه از انواع امانت از نوع مال سپرده شده اشاره می‌شود (همان).

۸) نامه‌ها و پیغام‌ها: فرد امین باید در حفظ و نگه‌داری اسرار، مطالب و نوشته‌های دیگران کوشا باشد و آن را از دسترس بیگانگان هرزه و سودجو دور نگاه دارد.

۹) اجناس و کالاها: فرد امین موظف است از وسایلی که به او سپرده می‌شود همانند جان خویش مواظبت کند و بدون رضایت فرد امانت‌دهنده به اموالش دست‌نزند و آن‌ها را خراب نکند
۱۰) بیت المال مردم: از مهم‌ترین امانت‌ها، بیت المال مردم است.

۱۱) حیوانات: انسان‌هایی که از چهارپایان استفاده می‌کنند، باید از آن‌ها نیز مراقبت و نگه‌داری کنند؛ یعنی آن‌ها را گرسنه و تشنه نگذارند، تازبانه‌نزنند، بیش از توانشان بار نکشند و آزار و اذیتشان نکنند. حضرت علی (ع) در این باره می‌فرماید: (اگر تمام دنیا را به من بدهند که در مقابل آن پوست جوی را از دهان مورچه‌ای بگیرم، چنین گناهی مرتکب نخواهم شد.) (نهج البلاغه، فیض الاسلام، خطبه ۲۷۵)

۱۲) زمین: انسان‌ها مکلف‌اند که این امانت خداوندی را ویران نکنند و با کشت و کار استفاده بهینه و سودمند، آن را آباد کنند. حضرت علی (ع) در خطبه‌ای می‌فرماید: (انکم مسئولون حتی عن البقاع والبهائم؛ شما مسئولیت دارید و مکلفید و حقوقی بر عهده شما هست، حتی نیست به چهارپایان و نسبت به زمین.) (همان، نامه ۵۳) در نامه‌ای به مالک اشتر نیز می‌فرماید: (وعماره بلدها؛ و دیگر این که سرزمین‌های آن‌ها را آباد کند.) (همان، نامه ۵۳)

فوائد و آثار و برکات امانت داری

در آیات و روایات فوائد، آثار و برکات بی‌شماری بر این فضیلت اخلاقی و ملاک مسلمانی برشمرده‌اند: که عبارتند از سبب جلب و توسعه رزق می‌شود. وصول انسان به مقام محمود و مقامات معنوی والا می‌گردد سبب بهره‌مندی از مغفرت الهی می‌گردد و سبب افزایش عزت و احترام اجتماعی انسان می‌گردد سبب افزایش اعتماد عمومی افراد در نهاد خانه و خانواده و اجتماع می‌گردد. سبب

استحکام عقود و پیمان ها و قراردادهای می گردد موجب افزایش امنیت اقتصادی و اجتماعی می شود مانع بروز اختلافات خانوادگی و اجتماعی می گردد موجب ترد و انزوای خائنین می گردد موجبات رشد اقتصادی و رشد فرهنگی جامعه می شود.

آثار فردی امانت داری

همان طور که هر کاری آثار و هدفی دارد، امانت داری نیز آثار و فواید فردی و اجتماعی بی شماری دارد که به چند مورد از آن ها اشاره می شود:

۱. **خشنودی خداوند:** انسان امانت دار علاوه بر جلب رضایت خداوند از اجر معنوی دنیوی و پاداش اخروی برخوردار می گردد و جایگاهش در بهشت برین خواهد بود. در حدیثی از رسول اکرم (ص) است که فرموده اند: **(أَقْرَبُكُمْ مِنِّي غَدًا فِي الْمَوْقِفِ اصْدَقُكُمْ لِلْحَدِيثِ وَأَدَاكُمْ لِلْأَمَانَةِ وَأَوْفَاكُمْ بِالْعَهْدِ وَأَحْسَنُكُمْ خَلْفًا وَأَقْرَبُكُمْ مِنَ النَّارِ)** فردا در صحنه قیامت آن کس از همه به من نزدیک تر است که از همه راست گوتر، امانت دارتر، پیمان نگه دارتر، خوش اخلاق تر و به مردم نزدیک تر باشد.

۲. **جلب اعتماد و اطمینان مردم:** شخص امین، مورد اعتماد مردم است و او را به خاطر کوشا بودن در حفظ امانت هایی که به او سپرده اند، تمجید و تحسین می کنند. امام جعفر صادق (ع) می فرماید: **(لَا تَغْتَرُوا بِصَلَاتِهِمْ وَلَا صِيَامِهِمْ فَاِنَّ الرَّجُلَ رُبَّمَا لَهَجَ بِالصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ حَتَّى لَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْحَشَ وَلَكِنْ اخْتَبَرُوهُمْ عِنْدَ صَدَقِ الْحَدِيثِ وَاَدَاءِ الْاَمَانَةِ)** از کثرت نماز و روزه اشخاص فریب نخورید، زیرا ممکن است کسی به این کار عادت کرده و ترک آن برایش دشوار باشد؛ بلکه با راست گویی و ادای امانت مردم را بسنجید و آزمایش کنید. (اصول کافی، ص ۸۵)

۳. **وسعت روزی:** فرد امین هیچ گاه دچار فقر و تنگ دستی نمی شود و همواره در رحمت و برکت خداوند به روی او باز می باشد. پیامبر اکرم می فرماید: **(الامانه تجلب الرزق والخيانة تجلب الفقر)** امانت داری مایه جلب روزی و خیانت مایه فقر است. (تحف العقول، ص ۳۸)

۴. **دست یابی به اهداف و نتیجه مطلوب:** فرد امین با سرلوحه قرار دادن امانت داری در هر کار و شرایطی به هدف و نتیجه مطلوب خود دست می یابد و در این اثنا دچار سردرگمی و شکست نمی گردد. امام علی (ع) می فرماید: **(ثم اداء الامانه فقد خاب من ليس من اهلها؛ پس وظیفه الهی هر کس**

امانت داری است، زیرا کسی که امانت داری نکند ضرر کرده و به مقصد نمی رسد.) (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۹)

آثار اجتماعی امانت داری

علاوه بر آثار فردی، امانت داری دارای آثار اجتماعی فراوانی است که به بعضی از آن ها اشاره می شود:

۱. **جلب اعتماد اقشار جامعه:** در جامعه ای که امانت داری رواج داشته باشد، افراد آن جامعه به هم نزدیک و مانوس هستند و زندگی آن ها بر پایه صلح، صف، امنیت و آرامش قرار می گیرد. امام صادق (ع) به عبدالله بن سبابه توصیه فرمود: **(علیک بصدق الحدیث و اداء الامانه تشرک الناس فی اموالهم...؛)** بر تو باد به راست گویی و ادای امانت [اگر چنین کردی] با مردم در اموالشان شریک خواهی بود. (فروع کافی، ج ۵، ص ۱۳۲۵)

۲. **احساس مسئولیت عمومی:** در جامعه ای که افراد آن امانت داری را سرلوحه کار خود قرار می دهند و همواره در مسئولیت ها، تکلیف ها و پست های اقتصادی، تجاری و مالی... که در اجتماع به آن ها سپرده می شود، حس کوشش، تلاش، حفاظت و مواظبت بر آن کار در وجود افراد، موجب ترقی و پیشرفت اقتصاد جامعه و رونق و رواج کاری آن اجتماع می گردد.

۳. **حفظ اسرار و اطلاعات کشور:** امانت داری اجتماعی موجب می شود تا سیاست ها و طرح ها و نقشه های حکومتی که جنبه محرمانه و سری دارند، از دست بیگانگان و منافقان و جاسوسان در امان باشد.

۴. **گسترش علم و معنویت:** یکی از اثرهای مفید و بارز امانت داری اجتماعی، پیش رفت و گسترش علم و دین، این دو پایه اصلی فرهنگی و مذهبی در مکتب حیات بخش اسلام، می باشد. امانت داری علمی و معنوی باعث می شود تا افراد امین که از زمره علما، دانشمندان، بزرگان دین و علم می باشند، از علم و دین خود به نحو احسن در راه بالا بردن سطح آگاهی و افکار عموم مردم از لحاظ فرهنگی و مذهبی استفاده کنند. و از سوی دیگر نفوذ عقاید و خرافات پوچ و بی ارزش در جامعه موجب از بین رفتن روحیه ی امانت داری می شود.

بررسی ردیله (خیانت)

عدم رعایت آداب امانت و امانت داری در مال، ناموس، شخصیت و یا مقام مؤمن که به واسطه ضعف

ایمان و اعتقاد به خدا و روز قیامت و ضعف شخصیت و وجود نفاق اخلاقی و بزدلی است موجب گرفتاری انسان به رذیله خیانت و خیانت ورزی می شود. قرآن کریم در آیات متعدد ما را از گرفتاری به این رذیله بر حذر داشته و سقوط از قرب محبت الهی را از جمله آثار خیانت ورزی داشته است. (، نساء/۱۰۷) همانا خدا خیانت پیشه کاران گناهکار را دوست نمی دارد. در روایات خیانت کار به امانت، خائن، منافق، بی دین و بی تقوا شمرده شده است. (غررالحکم ۱۱۰۳/۹۶۹ / ۱۴۳۷) خیانت حرام و از گناهان کبیره است و کمک به خیانت کاران خود یک خیانت است. خیانت چشم یعنی دزدی چشم و نگاه به آنچه حلال نیست (غافر/۱۹) رسول الله (ص) فرموده اند :

علامات خائن چهار چیز است : (۱) نافرمانی خدای رحمان (۲) آزار رساندن به دوستان و همسایگان (۳) نفرت از نزدیکان (۴) نزدیک شدن به طغیان و سرکشی (تحف العقول، ص ۲۱)

درمان خیانت کار به توبه و تهذیب این رذیله با توسل و دعا و خود را به امانت داری واداشتن و پرهیز از خیانت در آشکار و نهان و به یاد حسنات و پاداش آخرت بودن و مطالعه سر انجام شوم خیانت کاران می باشد .

راههای تقویت خصلت امانت داری

پرورش روح امانت داری در افراد و پیش گیری از خیانت جز در سایه تقویت مبانی ایمان امکان پذیر نیست؛ زیرا یکی از ریشه های عمده خیانت، شرک و عدم اعتقاد کامل به قدرت پروردگار و رازقیّت او است. افراد ضعیف الایمان به گمان این که اگر دست به خیانت نزنند در زندگی عقب می مانند و منافع آنها تأمین نمی شود تن به ذلت خیانت می دهند اما هنگامی که پایه های ایمان تقویت شد توکل و اعتماد بر خدا و اطمینان به وعده های تخلف ناپذیر او سبب می شود که راه انحراف شرک را برای وصول به مواهب زندگی نپیماید. از سویی دیگر چون یکی از عوامل مهم خیانت، نیاز افراد است باید تا آنجا که می شود نیازهای معقول و مشروع کسانی را که تحت مدیریت انسان قرار دارند برآورده کنند مبدا نیازشان سبب شود که زنجیر طلائی امانت را پاره کنند و به خیانت روی آورند. امیرمؤمنان علی (ع) در عهدنامه مالک اشتر که عالی ترین برنامه مدیریت است می فرماید: «و در بذل و بخشش به او (قاضی) سفره سخاوت را بگستر آن گونه که نیازمندی اش از میان برود و حاجتی به مردم پیدا نکند و از نظر مقام و منزلت آن قدر مقامش را نزد خودت بالا ببر که هیچ یک از یاران

نزدیکت به نفوذ کردن در او طمع نکند و از توطئه این گونه افراد نزد تو در امان باشد و در این موضوع با دقت بنگر». [۲۲]

از سوی دیگر توجه به عواقب شوم خیانت در دنیا و آخرت و رسوایی‌ها و محرومیت‌های ناشی از آن و سرافکندگی در برابر خلق و خالق و گرفتار شدن در چنگال فقری که انسان از آن می‌گریزد به یقین از عوامل باز دارنده و از اسباب پیشگیری و درمان خیانت است. این نکته نیز قابل دقت است همان گونه که امانت داران باید در امانت خیانت نکنند امانت گذاران نیز باید به هوش باشند که امانت خویش را به دست چه کسی می‌سپزند اگر کسی امانتش را به دست انسان بد سابقه ای بسپارد و او در امانت خیانت کند باید خویشتن را ملامت کند. در حدیثی از پیامبر اکرم (ص) می‌خوانیم: «کسی که امانت خویش را به غیر امین بسپارد خدا ضامن حفظ آن نیست؛ زیرا خدا او را از سپردن امانت به چنین کسی نهی کرده است». [۲۳]

نتیجه

شناخت ملاک‌های زندگی اسلامی یا به تعبیری سبک زندگی قرآنی و عرفان بر فرهنگ و آداب امانت‌داری به عنوان یکی از ملاک‌های مهم دین‌داری و توجه به آثار و برکات امانت‌داری در عرصه‌های مختلف و پرهیز از خیانت‌کاری و علاج آن با عنایت به آیات قرآن و روایات معصومین (ع) از جمله نتایج بارز این پژوهش می‌باشد. تحقق این فضیلت همچون فضائل دیگر نیازمند صبر و مجاهده و تلاش پیگیر است. تا پس از تثبیت آن به صورت خلق ثابت و ملکه در آید. از دیگر نتایج فضیلت امانت‌داری میتوان به موارد ذیل اشاره کرد.

۱. امانت از کلمه امن و به معنای امنیت و یکی از نشانه‌های ایمان است که افراد مومن و پاک سرشت، دارای چنین صفت زیبا و باشکوهی هستند. ۲. امانت فقط در یک نوع خلاصه نمی‌شود، بلکه در همه امور زندگی و در همه موارد به کار می‌رود؛ مثل امانت مالی و امانت بندگی. ۳. از آن جایی که امانت در اسلام، دارای ارزش و اهمیتی زیاد است، دارای آثار مفید و سودمندی نیز می‌باشد که فرد امین از این آثار و نتایج بهره‌مند می‌شود. ۴. خیانت در امانت، یکی از قبیح‌ترین خیانت‌ها در اسلام است، چرا که هر چیزی حتی بدن و مال نزد انسان امانت هستند و اگر فردی بخواهد به این امور خیانت کند، نه تنها حق خداوندی را به جانیاورده؛ بلکه مال دیگران را نیز چپاول کرده است.

منابع و مأخذ

- ۱) قرآن کریم
- ۲) آشتیانی، میرزا احمد و شاگردان، طرائف الحکم یا اندرزهای ممتاز، تهران، کتابخانه صدوق، ۱۳۶۲ هـ ش
- ۳) امام خمینی، روح الله، چهل حدیث، موسسه تنظیم و نشر آثار امام، تهران، ۱۳۷۵ ش
- ۴) پاینده، ابوالقاسم، نهج البلاغه (ترجمه)، تهران، ۱۳۶۲
- ۵) تمیمی آمدی، عبد الواحد، غرر الحکم و درر الحکم، قم، دفتر تبلیغات، ۱۳۶۶ هـ ش
- ۶) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت، ۱۴۱۳ هـ ق
- ۷) حرانی، ابو محمد، تحف العقول، ترجمه حسن زاده، قم، آل علی چاپ
- ۸) دشتی، محمد ترجمه نهج البلاغه، قم، مؤسسه تحقیقات امیرالمومنین علی (ع)
- ۹) دستغیب، گناهان کبیره، قم، ۱۳۷۱
- ۱۰) شهیدی، جعفر، ترجمه نهج البلاغه، نشر علمی فرهنگی، ۱۳۶۷ ش
- ۱۱) طباطبائی، محمد حسین، المیزان فی التفسیر القرآن، قم، موسسه النشر الاسلامی
- ۱۲) طیب، عبد الحسین، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، انتشارات اسلام، تهران ۱۳۷۸
- ۱۳) فیض کاشانی، محجه البیضاء فی تهذیب الاحیاء، دارالکتب الاسلامیه، تهران ۱۳۷۹ ش
- ۱۴) قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۱ ش
- ۱۵) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، مؤسسه الوفاء، بیروت، ۱۴۰۴ هـ ق
- ۱۶) محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، موسوعه حدیثی، قم، ۱۳۸۷ هـ ش
- ۱۷) مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، تفسیر نمونه، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۱
- ۱۸) مشکینی، علی، مواظب العدویه، قم، ۱۳۶۸
- ۱۹) کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۶ هـ ش
- ۲۰) کلینی، محمد بن یعقوب، فروع کافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۶ ش
- ۲۱) نیلی پور، مهدی، بهشت اخلاق، جلد اول ودوم، قم، نشر مرغ سلیمان، ۱۳۸۵

قرآن و حماسه های سیاسی اجتماعی فاطمه زهرا (س)

نگرشی قرآنی بر حماسه های سیاسی اقتصادی حضرت زهرا (س) مرضیه
نقش حماسی فاطمه زهرا (سلام الله علیها) در وصایای هفت هزار شهید
نگرشی قرآنی بر سبک فرزند پروری فاطمه زهرا (سلام الله علیها)